

Hughes en Cresswell-type) ware wenselijk geweest. Hierdoor zou een aantal hogerop aangestipte (gemiste) kansen aangegrepen kunnen worden (wat er precies fout loopt in het kaartenexperiment kan veel beter aan de hand van de matrix van de implicator worden uitgelegd dan aan de hand van de modus [ponendo] ponens-redenering) en zou aan het hele logica-bedrijf een degelijker filosofische basis gegeven kunnen worden

Jan Frans LINDEMANS

NEDERLANDS-VLAAMSE FILOSOFIEDAG

Erik Heijerman & Paul Wouters (red.), *Crisis van de rede ? Perspectieven op cultuur.* Assen/Maastricht. Van Gorcum, 1992, XII + 416 blz. Hfl. 43,50 ISBN 90 232 2660 7

Elk najaar komen Nederlandse en Vlaamse filosofen op een zaterdag in een of andere universiteit samen om te luisteren naar wat de collega's in hun vakgebied bezighoudt. Sommigen brengen een korte beschouwing die in hun werk een eerder zelfstandige plaats inneemt, anderen brengen een onderdeel uit hun onderzoeksprogramma, meestal voor een dissertatie of voor een boek in wording. In beginsel komen hier de jongeren aan bod en in het beste geval luisteren de reeds gevestigde wijsgeren naar hun jongere collega's. Zo'n filosofiedag betekent dan het ideale ontmoetingsmoment waarop men nieuwe gezichten ziet en vooral andere klanken hoort. Het succes van deze filosofiedagen wordt elk jaar groter.

In tegenstelling tot de traditie had de dertiende filosofiedag (26 oktober 1991) niet in een universiteit uit Noord of Zuid plaats, maar wel in de Internationale School voor Wijsbegeerte te Leusden (Nederland) en dit bij de gelegenheid van haar vijfenzeventigste verjaardag. Hiervan zijn nu de teksten gepubliceerd : een fraaie, ingenaaide uitgave die door de directeur van de school, Paul Wouters, en door een van zijn medewerkers, Erik Heijerman, wordt ingeleid. Zij rechtvaardigen het overkoepelende thema van de studiedag en komen tot de vaststelling : "zo er geen sprake is van een *crisis* van de rede, dan is er ten minste sprake van enige *verwarring* van de rede; en al zou het misschien overdreven zijn te spreken van een *verwarring* van de rede, dan is kennelijk wel te spreken van een *verwarring* van de *filosofische* rede" (blz. X). Moet dit ontmoedigend werken ? Wijsgeren laten zich hier niet door afschrikken, zij zien wel altijd nieuwe perspectieven of voelen zich door 'een dialektiek van de crisis' hoopvol gestemd. Exemplarisch hierin is de openingstoespraak van C.A. van Peursen, een van de gezaghebbende stemmen uit het na-oorlogse wijsgerig leven in Nederland. Hij onderkent het feit dat de traditionele filosofische rede is opengeboken, onder meer door de confrontatie met de niet-westerse beschavingen, maar juist dit feit heeft tot een positieve verruiming van de westerse rede aanleiding gegeven. Daarom heeft hij het over een vruchtbaar 'openbreken', dit wil zeggen "dat de rede

openstaat voor tegenspraak en betwisting, maar ook voor toekomstige ontwikkelingen, dus nooit tot een afgesloten en voldongen systeem voert. Pas op deze manier kunnen perspectieven op cultuur en de kritische functie van de rede tot een dynamische en vruchtbare interactie komen" (blz. 6). We zouden er kunnen aan toe voegen dat deze openheid van het redeneren precies een van de wezenskenmerken van de rede is — zonder openheid is men niet tot redeneren in staat.

Deze bundel bevat dertien hoofdstukken waarin alle vijfenvestig bijdragen zijn opgenomen. Met goede wil kan men stellen dat ze alle iets met het thema van de crisis van de rede te maken hebben; men moet trouwens al enorm z'n best doen om iets te schrijven dat niet over de redelijkheid en de cultuur handelt. Sommige bijdragen zijn futiel of herkauwen vaak aangehaalde auteurs en thema's. Dit is onvermijdelijk, want de meesten leveren hier een van hun eerste publicaties en moeten zich nog in het vak inwerken. Andere bijdragen getuigen al van maturiteit en men kan nu maar hopen dat deze auteurs hun onderzoek in de zelfde richting verder zetten. Zoals de samenstellers in hun inleiding opmerken, vindt men in de tussenkomsten een toenemende verstrengeling van het angelsaksische en het continentale denken. Opvallend is dat de Franse referenties beperkt blijven en dan eerder bij de Vlaamse deelnemers dan bij de Nederlandse voorkomen.

Al bij al getuigt deze bundel *Crisis van de rede ? Perspectieven op cultuur* van een actualiteit en werkzaamheid waardoor men kan zien wat voor het ogenblik de aandacht gaande houdt in het domein van de praktische rede, geïnterpreteerd in de ruimst mogelijke zin. Strikt technische bijdragen in het veld van de kennisleer en logica zijn er dit jaar niet bij, maar dat is aan de selectie van de organisatoren te wijten. Men mag aannemen dat deze, zoals de vorige bundelingen van de tussenkomsten op de filosofiedagen, een oriëntatiewaarde heeft en ons op langere termijn iets kan vertellen over de geschiedenis van de wijsgerige belangstelling in het Nederlands taalgebied.

Jacques DE VISSCHER